

SOVIETINĖS ARCHITEKTŪROS PAVELDAS NAUJŲ POLITINIŲ ĮTAMPŲ FONE: APIE VILNIAUS KONCERTŲ IR SPORTO RŪMŲ (NU)VERTINIMĄ

Skaidra Trilupaitytė

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

skaidra_t@yahoo.com

Straipsnyje siekiama aptarti su Vilniaus koncertų ir sporto rūmų (toliau – VKSR) vertinimu susijusias politines įtampas; parodoma, jog argumentacijos ypatumų analizė gali padėti aiškiau suvokti paveldo vertinimo tendencijas. Nuo 2004 m., kai didžiąją dalį rūmų akcijų iš Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos įsigijusi bendrovė netrukus jas pardavė Šveicarijoje registruotai bendrovei, šio architektūrinio komplekso likimas ėmė priklausyti nuo pragmatinių ir ideologinių interesų. Iš pradžių „sovietmečio relikta“ siekta nugriauti ir jo vietoje pastatyti naują modernų statinį. Kai 2006 m. Kultūros paveldo departamento (toliau – KPD) dėka rūmų griovimas buvo užkardytas, kito ir su statiniu susijusios intencijos. Šiandien dažniausiai kalbama ne apie „moraliai pasenusių“ VKSR eliminavimą, bet apie istorines vertes ir skelbiama, kokiais būdais statinys bus pritaikomas ateities reikmėms.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Vilniaus plėtra ir europinė integracija, urbanistinis vėjus, Vilniaus koncertų ir sporto rūmų įvaizdis, daugiavfunkcinis centras, visuomenės interesas, viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas.

Urbanistinio kultūrinio planavimo procese itin svarbiu komponentu tampa politinė retorika. Pavyzdžiui, naujojo tūkstantmečio Lietuvos sostinės plėtros kontekste, kaip ir kitur, nuolat skambėjo skatinimai modernizuotis, gerinti investicinį klimatą, pritraukti turistų ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Tai siejosi su didžiųjų nacionalinių statinių ir naujų kompleksų statymo (arba pertvarkos) intencijomis ir europinės integracijos poreikiu. Optimistinės emocijos iliustravo urbanistinį vėjų (angl. *civic boosterism*), kuris yra vienas iš tipišku neoliberalios urbanistinės raidos bruožų. Itin daug šio tipo retorikos girdėjome šaliai ne vienerius metus ruošiantis Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo (ir programos „Vilnius

Europos kultūros sostinė“) šventei 2009 metais. Šie ir kiti neoliberalios urbanistinės raidos aspektai ne pirmą dešimtmetį yra aptarinėjami užsienio literatūroje¹. Pagal neoliberalų kapitalo plėtros modelį miestai privalėjo

¹ Neoliberalizmo politikos tyrimuose neatsitiktinai pripažįstama, jog būtent miestai tapo strateginiais ir geografiniais neoliberalių iniciatyvų centrais; *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*, Eds. Neil Brenner, Nik Theodore, Malden, MA: Blackwell, 2002; *Neoliberal Environments: False Promises and Unnatural Consequences*, Eds. Nik Heynen et al., New York: Routledge, 2007.

Patvirtintas 50 planuojamų kultūros paveldo išsaugojimo projektų, finansuojamų iš Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšų, sąrašas. Europos Sąjungos...

Sporto rūmai taps „Kultūros sostinės 2009“ dalimi (7)

2008 m. rugpjūtis 6 d. 14:32
Viešoji įstaiga „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ ir Vilniaus koncertų ir...

Vyriausybė Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pritaikyme kongresų centrui projektą pripažino valstybei svarbiu kultūrinio projektu. Toks sprendimas priimtas...

Naktinis gyvenimas prie Koncertų ir sporto rūmų (77)

2008 m. lapas 28 d. 00:19
Susitikime „prie sporto“. Gavęs tokį kvietimą į aikštelę prie Vilniaus koncertų ir...

Sporto rūmams - nacionalinio svarbos objekto statusas (69)

2008 m. birelis 4 d. 13:31
Vilniaus koncertų ir sporto rūmai turi tapti nacionalinės svarbos objektu. Tam pritaręs...

ŪBIG: Sporto rūmų stogas gali sugriūti (70)

2008 m. kovo 22 d. 13:11
Vilniaus koncertų ir sporto rūmai negali būti naudojami

Vilniaus koncertų ir sporto rūmai miršta stovėdami (144)

2008 m. vasaris 23 d. 00:01
Ideja Vilniaus koncertų ir sporto rūmus paversti kultūros

pozicionuoti save kaip konkurencingus ekonominius vienetus – būtent tokie administravimo principai tapo „beveik neišvengiami“ ne tik dėl dešiniojos politikos išpopuliarėjimo po Šaltojo karo, bet ir dėl institucinės bei finansinės vėlyvojo kapitalizmo miestų politikos². Taip pat ne paslaptis, jog išsivysčiusiose Vakarų šalyse miestai kur kas dažniau remia privataus verslo iniciatyvas, nei verslas investuoja į viešąsias gėrybes. Nors žmonės nuolat skatinami pasitikėti verslu, o ne valdžia, tačiau miesto ar šalies valdžia tuo pat metu verčiama prisiimti visą riziką. Kitaip tariant, valdžia kur kas dažniau tampa neoliberalios plėtros „rėmėja“, nei verslas tampa viešųjų gėrybių (taip pat ir kultūros) realiu finansuotoju³. Savo

ruožtu, posocialistinio ir posovietinio regiono miestuose svarbiu dėmesio objektu tapo kontroversiška netolima praeitis – Lietuvos architektūros praktikai ir teoretikai neatsitiktinai domisi sovietmečio paveldo vertinimo klausimais⁴. Taigi mūsų šalyje paveldo likimą didele dalimi lemia minėtas plėtros ir ekonominės naudos modelis, o šios srities teoriniuose svarstymuose neišvengiamai kalbama apie ideologinius praeities vertinimo aspektus. Kitaip tariant, paveldo įvaizdžio kaitą neišvengiamai

² David Harvey, „From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism“, in: *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography (The Roots of Geographical Change: 1973 to the Present?)*, 1989, Vol. 71 (1), p. 3–17; Jason Hackworth, *The Neoliberal City: Governance, Ideology, and Development in American Urbanism*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2007.

³ Jim McGuigan, „Neo-Liberalism, Culture and Policy“, in: *International Journal of Cultural Policy*, 2005, Vol. 11 (3), p. 229–241.

⁴ Vaidas Petrulis, „Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2006, t. 30, p. 134–142; Julija Kšivickaitė, „Sovietmečio modernizmo architektūros pradimai Lietuvoje“, in: *Town Planning and Architecture*, 2008, Vol. 32 (3), p. 173–182; Liutauras Nekrošius, „Sovietinių metų architektūra kaip kultūros vertybė: Vilniaus atvejis“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36 (1), p. 38–53; Marija Drėmaitė, „Moderniosios architektūros paveldas Lietuvoje: teorinis aspektas“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36 (3), p. 149–160; Vaida Almonaitytė-Navickienė, „Visuomeniniai XX a. modernizmo statiniai Lietuvoje: vertės problemos“, in: *Kultūros paminklai*, 2016, Nr. 20, p. 19–31.

veikia sparčios posovietinės privatizacijos aplinkybės, tačiau ne mažiau svarbus ir minėtų vizionieriškų aspiracijų fonas.

Atgavus nepriklausomybę vyravo populiarus įsivaizdavimas, jog naujasis ekonominių procesų dalyvis – privatus savininkas ir investuotojas – sutvarkys ir modernizuos gyvenamąją aplinką, paskatins plėtrą bei ekonomikos augimą. Mat nei valstybė, nei savivaldybės lėšų rekonstrukcijoms neturėjo. Ne vienas anksčiau kultūrinę funkciją atlikęs sovietmečio statinys buvo pripažintas nieko vertu ir pigiai parduotas, o naujieji verslininkai nė neslėpė, jog „griuvenas“ reiktų pašalinti ir taip atlaisvinti svarbias miesto vietas didelę finansinę grąžą žadančioms naujoms statyboms. Tačiau kai kuriuos statinius užsimota išlaikyti visuomenės reikmėms. Teigta, jog jų rekonstrukciją artėjant svarbioms šaliai datoms „privalo“ remti ne privačios bendrovės, bet miestas arba valstybė. Šią dviprasmišką nuostatą puikiai iliustruoja naujojo tūkstantmečio pradžios Vilniaus savivaldybės pranešimai, optimistiškai skelbę apie viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą siekiant „visiems bendrų“ tikslų. Tokio pobūdžio retorikai tarnavo ir naujos viešosios vadybos tezės. Ne tik vadybininkų ir politikų lūpose, bet ir populiariojoje žiniasklaidoje daugybę sykių linksniuoti privataus sektoriaus principo diegimo viešajame sektoriuje privalumai.

Urbanistinė plėtra tarsi „natūraliai“ įsivaizduota kaip vykstanti viešojo sektoriaus intervencijų į privatųjį dėka (dotacijų, sumažintų mokesčių ir įvairių valdžios įsipareigojimų pavidalu). Tuo pat metu viešųjų ryšių priemonėmis nuolat stiprintas „miestą plėtojančio“ privataus savininko-investuotojo įvaizdis oficialiajame diskurse buvo išimtinai pozityvus. Verta netgi plačiau pacituoti hipotetinę sinergiją propagavusios sostinės mero pavaduotojos architektės Dalios Bardauskienės pasisakymą kultūrinėje žiniasklaidoje. 2004 m. pradžioje D. Bardauskienė urbanistinius ir architektūrinius Vilniaus pokyčius siejo su meniniu architektų ir kitų planuotojų išsilavinimu, kurį savo ruožtu reguliuoja privačios investicijos⁵. Pavyzdžiui, dešiniojo Neries kranto plėtrą ji

tapatino su „modernybės“ apraiškomis (tarptautiniu konkurencingumu, investicijų augimu ir pan.). Kadangi, anot D. Bardauskienės, „beveik 80–90 proc. miesto investicijų yra privačios, rinkos sąlygomis jos ir turi plėtoti miestus“. O „savivaldybės uždavinys – sudaryti sąlygas pokyčiams, kartu statyti ir atnaujinti inžinerinę, socialinę infrastruktūrą. Idealu, kai pavyksta įgyvendinti didelius, bendrus su privačiu kapitalu projektus, tokius kaip „Dešinysis Neries krantas“⁶. Nepaisant to, jog „projektas“ egzistavo labiau retoriniu nei realiu planavimo dokumentų pavidalu, siekis privačių investicijų dėka plėtoti dešinįjį Neries krantą, kaip ir reprezentaciniai naujojo tūkstantmečio Vilniaus – Naujosios Europos sostinės – užmojai, stipriai įtakojo ir Vilniaus dešiniajame Neries krante 1971 m. pastatytų Vilniaus koncertų ir sporto rūmų (autoriai Eduardas Chlomauskas, Jonas Kriukelis ir Zigmantas Liandzbergis) įvaizdį.

Ilgiau nei dešimtmetį besitęsiantis VKSR (virtualios) transformacijos procesas šiandien jau vertas atidesnio žvilgsnio. Juk po 2003 m. apleistas architektūrinis kompleksas urbanistinio vajaus dėka pradėjo gyventi naują viešųjų ryšių gyvenimą (žiniasklaidoje periodiškai skambėjo tiek griovimo, tiek rekonstrukcijos ir konversijos arba „pritaikymo šiandienos reikmėms“ motyvai). Miestas, vėliau ir valstybė, iš privataus savininko ne sykį siekė išpirkti „kultūrinio paveldu“ tapusį (tačiau tuo pat metu apleistą) statinį, kurio europinės integracijos procese prisireikė „visuomeninėms reikmėms“. Nuo savininkų intencijų gauti greitą pelną ir reikšmingų nacionalinių bei visuomeninių progų priklausė ir unikalių architektūrinio požiūriu rūmų (nu)vertinimo peripetijos. Žiniasklaidoje nuolat manipuluota „visuomenės intereso“ sąvoka netiesiogiai reflektavo ir (viešai ne visada deklaruotus) vystytojų interesus.

Šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti per pastarąjį dešimtmetį dėl urbanistinio vajaus kintantį VKSR įvaizdį viešojoje žiniasklaidos erdvėje ir statinio (nu)vertinimo peripetijas skirtingų politinių įtampų fone. Parodoma, jog šiame procese buvo svarbūs tiek politiniai bei ideologiniai urbanistinio vajaus aspektai (europinės integracijos retorika ir emociškai nusakomas sovietmečio

⁵ „Senoji sostinė modernybės akivaizdoje: Trys „7 meno dienų“ klausimai architektėi, Vilniaus mero patarėjai Daliai Bardauskienei“, in: *7 meno dienos*, 2004 04 09.

⁶ *Ibid.*

kontekstas), tiek ir nauji nekilnojamojo turto nuosavybės klausimai. Pastarieji itin stipriai lemia sovietinės architektūros paveldo išsaugojimo būdus. Išryškinius keltą charakteringų statinio vertinimo etapų, daroma išvada, jog ilgą laiką eskaluotas viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas (visuomeninės naudos požiūriu) VKSR atveju nepasiteisino. Nors miesto vadovai ir strategai kalbėjo apie „neabejotinai pažangius“ urbanistinės plėtros modelius, kuriuos turime įgyvendinti šiuolaikiniame mieste, retrospektyviai galima tarti, jog privataus sektoriaus įsitraukimas į viešojo intereso kūrimą gali būti vertinamas kaip nesėkmingas.

Pagrindine medžiaga analizuojant įvairias įvaizdžio konstravimo aplinkybes viešojoje erdvėje tampa ne pastato „objektyvios“ savybės ar tam tikras vertes pabrėžiantys ekspertiniai įvertinimai, bet komunikacijos su visuomene būdai, žiniasklaidos pranešimai. Tenka pasikliauti ir kapitalo plėtros procesus netiesiogiai analizuojančia ir tam tikrą (ne)teisėtumo retoriką reflektuojančia žurnalistika. Argumentacijos ypatumus atskleidžiantis viešasis kalbėjimas čia traktuojamas kaip vienas svarbiausių politinio veiksmo ir reprezentacijos dėmenų⁷. Tyrinėjant viešąją retoriką ir žvelgiant į gana plačią internetinės medijos erdvę nesunku numatyti, jog apibrėžtą reputaciją turintis kanalas (pvz., vadinamoji „marginalinė žiniasklaida“) labiau gali būti linkęs eskaluoti vienokias, o ne kitokias nuomones ir pacituoti (ar perpasakoti) vienu, o ne kitų veikėjų mintis. Tačiau nėra aišku, kaip, pavyzdžiui, vertinti tą informaciją, kuri tiesiog atkartoja suinteresuotų institucijų arba verslo akcininkų skelbiamus pranešimus spaudai. Šiuo atveju keliami prielaida, jog oficialių pranešimų ir tam tikrų žiniasklaidos leidinių skleidžiamos informacijos (teigiamos ir neigiamos) neatitikimas leidžia matyti simbolinio išstūmimo ar įtraukimo į viešąją erdvę ypatumus.

VKSR atveju skirtingi akcininkų, politikų ir buvusių statinio savininkų pasakojimai ir ypač (ligi šiol nepaiegtas) statinio įsigijimo istorijoje ryškus neteisėtumo

⁷ William Dunn, *Viešosios politikos analizė: Įvadas*, Vilnius: Homo Liber, 2006, p. 34–39.

motyvas įgalina suvokti svarbias įvaizdžio kaitos priežastis. 2004 m. rugpjūčio 13 d. bendrovė „Nota Aurorae“ iš Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos įsigijo 59 proc. bendrovės Vilniaus koncertų ir sporto rūmų akcijų už 6,2 mln. litų. Šio sandorio finansuotoja buvo su rūmais sieta naujoji jų savininkė Ūkio banko investicinė grupė (toliau – ŪBIG) ir pagrindinis ŪBIG akcininkas verslininkas Vladimiras Romanovas, turintis interesų futbolo versle. Jau 2005 m. vasario mėnesį žiniasklaida minėjo, jog sandoris su profsąjungomis buvo neteisėtas, o įstatymas, kuriuo valstybei priklausęs turtas perleistas profsąjungoms, pasak Konstitucinio Teismo, prieštaravo Konstitucijai. Teigta, jog „savivaldybė ketino teisme ginčyti bendrovės Vilniaus koncertų ir sporto rūmų akcijų pardavimą“, tačiau vėliau nutarta, jog „šis ginčas didelės prasmės neturi“⁸. Vėlesnių metų spaudoje daug kalbėta apie neskaidrų rūmų perėmimo sandorį ir „povandeninius“ interesus, minėtos verslininkų ir su jais susijusių konkrečių politikų pavardės. Pavyzdžiui, apie gausius įstatymų pažeidimus profsąjungų senbuviai žiniasklaidai pasakojo 2008 m.; buvo prisiminta, jog neteisėtų sandorių nesustabdė nei Valstybės kontrolės atlikti auditai, „nei bylinėjimasis teismuose dėl neteisėto turto perėmimo iš profsąjungų į naujas rankas. Teismai užgeso, o žaidimai VKSR teritorijoje tik įsismarkavo“⁹.

URBANISTINIO VAJAUS PRADŽIA: DAUGIAFUNKCINIS KULTŪROS CENTRAS

Kalbant apie dešiniajame Neries krante įkūnijamą naują Vilniaus viziją, tenka minėti kultūrinio ir konferencijų turizmo bei laisvalaikio industrijų skatinimo pastangas. Konstruojant šią viziją prisireikė ir ambicingo, tarptautinius reikalavimus tenkinančio Nacionalinio stadiono, ir išskirtinių daugiafunkcinių visuomeninių statinių, kurie siejami su didžiųjų muziejų, operos, teatro arba kongresų

⁸ „Vilniaus savivaldybė sieks perimti Koncertų ir sporto rūmus“, in: ELTA, [interaktyvus], 2005 02 14, [žiūrėta 2010-10-11], www.delfi.lt.

⁹ Teresė Staniulytė, „Sporto rūmams ieško ES pinigų“, in: *Verslo žinios*, 2008 06 20.

centrų statyba. Savivaldybės įmonė „Vilniaus planas“ 2003 m. ėmė rengti Daugiafunkcinio kultūros centro (toliau – DKC) galimybių studiją. Ne sykį buvo numatytos galimos būsimos centro vietos, o pats DKC planavimas tapo itin aktualus Vilniui pretenduojant tapti Europos kultūros sostine¹⁰. Lygiagrečiai sklandė sumanymas steigti dideliems renginiams pritaikytą tarptautinį konferencijų centrą. 2004 m. birželio mėnesį tokio „gyventojų bei miesto svečių lūkesčius atitinkančio centro“ idėja sieta su VKSR „rekonstrukcija ir pertvarkymu“¹¹. Tam itin pritarė Lietuvos restoranų ir viešbučių asociacija, norinti Vilniuje sulaukti kur kas daugiau pasiturinčių užsienio lankytojų. Gauti solidų pelną iš besivystančio miesto resursų daugiausia šansų turėjo, žinoma, nekilnojamojo turto plėtotojai, rūmų vietoje panorę matyti komerciškai patrauklų objektą. Tuo metu kalbant apie šio vizualiai charakteringo sovietmečio architektūros ansamblio ateitį, terminai „rekonstrukcija“ arba „pertvarkymas“ dažniausiai reiškė statinio nugriovimą. Mat siekiai „atgaivinti ir kompleksiskai sutvarkyti dešiniojo Neries kranto teritoriją“ nereikšė fizinio VKSR pavidalo išsaugojimo. Natūralu, jog prieš griovimą, viešumoje mėginta įtvirtinti ir nepatrauklų pastato, kaip miestui nenaudingos sovietmečio „atgyvenos“, įvaizdį. „Invazinio“ statinio, neva „neatitinkančio šiuolaikinių reikalavimų“, retorinį eliminavimą iš naujojo Vilniaus peizažo pateisino ir neigiami žinomų architektų atsiliepimai. Pasak savivaldybės pranešimo, Kęstutis Pempė ir Vytautas Dičius siūlė „kardinaliai keisti komplekso išvaizdą, nes dabartinis statinys agresyviai veržiasi į pilių teritoriją“¹².

2004 m. naujoji rūmų savininkė ŪBIG pateikė savivaldybei Švedijos architektų rengtą rekonstrukcijos koncepciją su akliniu teritorijos komercinės paskirties

užstatymu, tačiau ji buvo atmesta kaip pernelyg grubi ir netinkama Neries dešiniojo kranto plėtrai. Iš savivaldybės ir investuotojų atstovų sudaryta darbo grupė toliau mėgino rasti „visuomenės ir verslo interesų kompromisą“¹³. 2004 m. gruodžio 15 d. Vilniaus miesto taryba priėmė deklaraciją, kuria pasisakė dėl Profesinių sąjungų rūmų ant Tauro kalno visuomeninės kultūrinės paskirties išsaugojimo. Taip pat buvo pasisakyta ir dėl dar dviejų objektų – VKSR bei sklypo prie LR Seimo rūmų. Numatyta, jog „čia stovi bei gali būti statomi Lietuvos Respublikai reikšmingi pastatai, kurie gali reprezentuoti Vilnių kaip šalies sostinę ir regiono centrą“. Diskutuojant apie VKSR teritoriją, verslininkams siūlyta išlaikyti visuomeninę rūmų, turėsiančių tapti „moderniu kongresų centru“, paskirtį, mainais siūlyta greta būsimos centro plėtoti komercinę veiklą¹⁴. 2005 m. birželio gale vykusiame Artūro Zuoko susitikime su miesto kultūros veikėjais, šalia kitų projektų, pasiūlyta ir DKC programa. Numatyta, jog ši centrą „galėtų sudaryti modernaus meno galerija, 3–4 salių multipleksinis teatras, 1500–1600 vietų simfoninės muzikos koncertų salė ir kultūros edukacinis centras“¹⁵. Dėl konkrečios statinio vietos visuotinio sutarimo tuo metu nebuvo. Iš gana abstrakčių pranešimų buvo aišku nebent tai, jog siekiama radikaliai pertvarkyti „Žalgirio“ stadioną bei VKSR ir jų vietoje sukurti naują statinių kompleksą, atitinkantį ligtolinius miesto vadovų sumanymus bei komercines funkcijas.

Kadangi rūmai jau priklausė privačiam savininkui, savivaldybė pradėjo derėtis su verslininkais dėl statinio išpirkimo svarbiems renginiams. XXI a. 1 deš. vidurio žiniasklaidos erdvėje neteisėti sandoriai nekėlė problemų, o svarbiausiu argumentu grindžiant rūmų išpirkimo

¹⁰ Plačiau žr. Skaidra Trilupaitytė, „Naujojo Vilniaus vizija posovietinėje urbanistinėje politikoje“, in: *Kultūrologija*, 2009, t. 17, p. 210–211.

¹¹ Vilniaus miesto savivaldybė: Vilniuje rengiamasi steigti tarptautinį konferencijų centrą, [interaktyvus], 2004 06 25, [žiūrėta 2007-09-20], <http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/101/?itemID=81710>.

¹² *Ibid.*

¹³ Rūta Leitanaitė, „Itališki gundymai ir pranašystės“, in: *Statybų pilotas*, 2005 07 25.

¹⁴ „Už leidimą komercinei veiklai Vilniaus koncertų ir sporto rūmai turėtų virsti kongresų centru“, in: ELTA, [interaktyvus], 2005 04 25, [žiūrėta 2011-12-22], www.delfi.lt.

¹⁵ „Meras su kultūros veikėjais aptarė stambiausius sostinės kultūros projektus“, [interaktyvus], 2005 06 30, [žiūrėta 2006-02-01], <http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/101/?itemID=82383>.

būtinybę tapo įvairios nacionalinės reikšmės progos. Pranešimuose spaudai pasigirsdavusiuose aptakiuose svarstymuose apie būsimą konferencijų arba kultūros centrą buvo intensyviai propaguojama viešojo ir privataus sektorių sinergija ir abipusiai interesai. Pavyzdžiui, atkartojant savivaldybės atstovo žodžius ir minint „visame pasaulyje populiarių“ bendradarbiavimo būdą, 2005 m. žiniasklaidoje teigta, jog „modelis, kai už privačias lėšas statomi visuomenei svarbūs ir reikalingi objektai, o investuotojams leidžiama užsidirbti šalia jų planuojant komercinę veiklą, yra vertinamas dėl galimybės neeikvoti valstybinių lėšų“. Sostinėje tokia investicijų graža („neeikvojant biudžeto lėšų dotacijoms“) šalia Vilniaus pramogų parko ir VKSR teritorijoje kuriamo „kultūros, sporto ir laisvalaikio centro“ buvo numatyta leidžiant verslininkams „šalia visuomeninės paskirties objektų statyti gyvenamuosius ir komercinius pastatus“¹⁶. Vis dėlto žvelgiant į realiais įstatymais ir savivaldos nutarimais grįstas tokių statybų aplinkybes aiškėja, jog derybos dėl galimos visuomeninės ir finansinės naudos nebuvo tokios sklandžios kaip įsivaizduota.

„GLOBALI“ VIZIJA IR PASAULINIO GARSO ARCHITEKTŪROS FIGŪRA

Tiek miesto administratoriai, tiek verslininkai suvokė, jog ambicingą, visuomenę „uždegančią“ viziją, kuri taip pat suteiktų didžiausią finansinę naudą investuotojams, galėjo pasiūlyti tarptautinį prestižą turintis prekės ženklas. Taigi reikšmingą dešiniojo Neris kranto pertvarkos vajaus etapą galima sieti su sumanymu pakviesti žymų tarptautinę patirtį turintį lietuvių kilmės italų architektą Massimilianą Fuksą. Pastarojo įtraukimas į Lietuvos sostinės planavimą turėjo reikšti būsimą rajono ir netgi viso miesto – būsimosios Europos kultūros sostinės – atsinaujinimą ir tarptautinį atvirumą. Pagrindinę vietą šiame procese užėmė ne visuomenės diskusijos, bet verslininkų ir institucijų viešieji ryšiai. 2005 m. liepos 14 d. visuomenei pristatyta 690 mln. litų kainuosianti

¹⁶ Šarūnas Ramanauskas, „Vilnių praturtins viešojo ir privati partnerystė“, in: *Respublika*, 2005 07 20.

M. Fukso vizija-koncepcija, kuri numatė stadiono ir sporto rūmų pertvarkymą į daugiafunkcinę paskirties statinių kompleksą. Pati vizija tuo metu visiškai nedetalizuota. Gausiuose žiniasklaidos pranešimuose apie rajono gaivinimą svarbesnės atrodė ne konkrečios VKSR vietoje iškiliančio Kongresų centro funkcijos, bet išpūdingos urbanistinės erdvės kūrimas. Šalia būsimųjų apartamentų, biurų, stadiono, prekybinių erdvių, čia taip pat siūlyta vystyti kultūros industrijas. Vizualinė koncepcija priminė vaizdingą erdvinę manipuliaciją, o konkretaus projekto nė nebuvo. Įvairiuose žiniasklaidos leidiniuose tuo pat metu pasirodė abstraktūs pasažai, kurie būtų galėję atsirasti bet kurio kito pasaulio miesto pranešimuose. Teigta, jog:

koncepcija numato stadiono ir sporto rūmų pertvarkymą į daugiafunkcinę paskirties statinių kompleksą. Jis sujungs universalų 21–29 tūkst. vietų stadioną, parodų rūmus, naujus modernius apie 2 tūkst. vietų kongresų rūmus, biurus, 5 ir 3 žvaigždžių viešbučius, parduotuves, restoranus, pramogų, vaikų ir jaunimo dienos užimtumo centrus bei gyvenamuosius namus¹⁷.

Pats italų architektas, dar prieš porą metų labai palankiai atsiliepęs apie VKSR kaip apie unikalios architektūros pavyzdį, 2005 m. liepos mėnesį projekto pristatyme prabilo jau visai kitaip. Taigi skirtingų metų M. Fukso (kaip ir kai kurių žymių Lietuvos architektų ar paveldosaugininkų) pasisakymai rodė, jog sovietmečio architektūros įvaizdžiai kito priklausomai nuo politinių interesų. Pavyzdžiui, naują miestą kontrastingai lyginamas su senamiesčiu, italų architektas dešiniojo Neris kranto projektui suteikė kone simbolinį modernybės įvaizdį – senoji, istorijai priklausanti pilių teritorija anapus upės priešinta naujojo miesto ambicijoms:

jūs pradėdate kurti naująjį Vilnių ir pradėdate nuo pagrindinių miesto pastatų. <...> Čia galima svajoti apie

¹⁷ „Visuomeniniams projektams – privačios lėšos“, in: *Vilniaus žinios*, 2005 07 22, p. 2.

XXI amžiaus Vilnių, draugiškai konfrontuojantį su miesto praeitimi.¹⁸

Kalbant apie VKSR eliminavimą prabilta ir apie istorijos neišvengiamybę, progreso būtinybę, nurodytos ne tik techninės, bet ir ideologinės priežastys, dėl kurių rūmai „negali“ išlikti ateities Vilniuje:

Vilnius 2009 metais turi tapti Europos kultūros sostine. Formuodami tokius kompleksus turime galvoti, ką daryti, kad jie atrodytų geriau nei buvo kuriama pastaruosius 30 metų. Kiekvienas turi svajoti apie geresnės architektūros kompleksą. Vienoje upės pusėje – senovė, muziejai, paveldas, o kitoje pradedame kurti naują kompleksą, pratęsiantį miesto architektūros ir kultūros tradiciją. Naujasis centras turi tapti dabartiniu senosios kultūros atvaizdu. Jei norite išsaugoti senąjį stadioną, senuosius Sporto rūmus... Tokiu atveju investuotojai trauksis iš miesto, ir situacija nebus geriausia Vilniui.¹⁹

Panašų ekspertinį nusiteikimą vėliau iliustravo ir 2006 m. apie DKC poreikį kalbėjusio savivaldybės įmonės „Vilniaus planas“ vyriausiojo architekto Mindaugo Pakalnio pasisakymas. Jis tuo metu minėjo rūmų vietoje žadamą statyti naują „Vilnius Baltic Center“ statinį artėjantiems „Vilnius Europos kultūros sostinė“ 2009 m. renginiams²⁰. Pasakodamas apie naujo įsimintino šiuolaikinės architektūros ženklą reikalingumą vietoje „sovietinio“ statinio, architektas džiaugėsi galimybe miestui turėti kažką panašaus „į Londono Big Beną, Paryžiaus Eifelio bokštą arba Bilbao Guggenheimo muziejų“²¹. Po M. Fukso projekto pristatymo A. Zuokas netgi siūlė keisti įstatymus, kad galima būtų įgyvendinti naują sumanymą. Meras apgailestavo, jog „pagal galiojančius reglamentus tokio daikto statyti negalima būtent dėl

aukščio“²². Įstatymų, biurokratiškos normų ir „senų“ miesto statybos tradicijų laikymasis priešintasi nevaržomam vaizduotės polėkiui. Kaip savo asmeniniame tinklaraštyje kreipdamasis į miestiečius kalbėjo A. Zuokas:

siūliau – ir man labai būtų įdomi šių eilučių skaitytojų nuomonė šia tema – kol kas neriboti architekto kūrybinės laisvės, nesistengti įsprausti projekto į išankstinius stereotipus bei reikalavimus. Turiu pripažinti, kad mane nuliūdino dalies architektų gan kategoriški pasaulyje žinomo jų kolegų projekto vertinimai. Visų pirma, tai dar tik vizija, bet ir ją jau puolame kritikuoti. Leiskime žmogui kurti. Būtent laisvės kurti norėtusi, svarstant kaip atgaivinti tokią ypatingą miesto vietą. Tačiau negalime reikalauti puikaus rezultato, jei skubame sakyti „ne“.²³

Naujojo centro finansavimui miesto vadovas buvo pasiryžęs prašyti Vyriausybės paramos (tokią hipotetinę paramą turėjo pateisinti svarbi 2009 m. data); teigta, jog būsimo daugiafunkcinio centro koncepciją ir lėšų pritraukimo strategiją savivaldybė derino su ŪBIG. Tapo akivaizdu, jog „Vilniaus koncertų ir sporto rūmai turi būti savivaldybės. Liko suderinti formą ir lėšas“²⁴. Savo ruožtu, ŪBIG derėjosi su savivaldybe dėl sąlygų, kurio mis miestas galėtų išpirkti rūmus; už juos paprašyta 25 mln. litų. 2006 m. gegužės 24 d. Vilniaus miesto taryba patvirtino sutarties su bendrove projektą, pagal kurią numatyta ne tik išpirkti iš verslininkų rūmus, bet ir tvarkyti aplinkinę teritoriją, „Žalgirio“ stadionui numatyta suteikti Nacionalinio stadiono statusą. Deja, žiniasklaida netruko pastebėti, jog verslininkų pasiūlytos sutarties sąlygos buvo itin palankios rūmų valdytojams ir itin nedėkingos miestui. Vadovaujantis pirminiu siūlymu VKSR savininkams būtų leista visiškai netrukdomiems

¹⁸ „Išskirtinis interviu“, in: *Archiforma*, 2005 (1/2), p. 105–106.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Rimantė Kulvinskytė, „Ar Europos kultūros sostinės iškilmes švęsime duobėje?“, in: *Statyba ir architektūra*, [interaktyvus], 2006 10 08, www.delfi.lt.

²¹ *Ibid.*

²² Živilė Jankauskaitė, „Žalgirio“ stadioną ir Sporto rūmus gali pakeisti daugiafunkcinis kompleksas“, in: ELTA, [interaktyvus], 2005 07 14, www.delfi.lt.

²³ „Laisvė kurti ir nauji projektai“, [interaktyvus], 2005 07 22, <http://www.zuokas.lt/tinklarastis/category/projektai-ir-idejos/page/64/>.

²⁴ Živilė Jankauskaitė, *op. cit.*

igyvendinti savo užmojus, o visa teritorijos plėtros našta turėjo gulti ant savivaldybės pečių²⁵. Miestui buvo siekiama užkrauti ne vieną išankstinį įsipareigojimą, pavyzdžiui, VKSR vietoje atsirasiantį DKC savivaldybė turėjo pastatyti savo lėšomis, „vadovaudamasi verslininkų pateikta vizija“²⁶. Pagal numatytas sąlygas investuotojams atitektų būsimas pelnas, o visa rizika ir išlaidos kuriant infrastruktūrą bei DKC turėtų atitekti miestui. Sutarties projekte netgi buvo įrašytas reikalavimas besąlygiškai laiminti ateityje aplinkinėje teritorijoje atsirasičius verslininkų projektus.

Urbanistinio vajaus ideologija lėmė, jog mažiau nei prieš metus skambėjusių optimistinių šūkių akivaizdus klaidingumas („Visuomeniniams projektams – privačios lėšos“) viešojo erdvėje kurį laiką nekėlė klausimų. Kita vertus, kai kurie žurnalistai netruko pastebėti, jog spaudimo svertai buvo ne miestiečių rankose. Taigi ir viešųjų ryšių dėka energingai propaguotą „darnų“ viešojo ir privataus sektorių darbą vardan „visuomenei naudingų“ tikslų platesnės publikos akyse užtemdė šantažo šešėlis. Vilniaus savivaldybės atstovai taip pat nestokojo iš pažiūros gana paradoksalių argumentų. Pavyzdžiui, jie pabrėžė būtinybę išpirkti rūmus visuomenės reikmėms vien todėl, jog kitu atveju VKSR vietoje neva gali atsirasti prekybos centras, ypač jei verslininkams ateityje pavyktų panaikinti žemės sklypo visuomeninę paskirtį. Taigi miesto taryba 2006 m. birželio 7 d. patvirtino susitarimą su ŪBIG dėl bendrų veiksmų plėtojant teritoriją ir sprendimą išpirkti rūmus už 25 mln. litų. Sutartį dėl teritorijos išvystymo ir rūmų išpirkimo numatyta pasirašyti ne vėliau kaip iki 2006 m. rugsėjo 1 d. Žiniasklaidoje paskelbta, jog „dabartinis Sporto rūmų pastatas bus rekonstruotas arba jo vietoje bus pastatytas daugiafunkcinis kultūros centras“²⁷.

²⁵ Vilius Mackonis, „Savivaldybė malšins verslininkų apetitą“, in: *Sostinė*, 2006 05 26.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ „Sostinės savivaldybės taryba nutarė išpirkti Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatą“, [interaktyvus], 2006 06 08, [žiūrėta 2016-03-10], www.delfi.lt.

Tačiau su verslininkais dėl būsimų bendrų teritorijos plėtojimo veiksmų raštu sutaręs meras A. Zuokas nė neslėpė, koks likimas laukia esamo statinio – dešiniojo Neris kranto esą nepuošiantys rūmai turėtų išnykti nuo žemės paviršiaus. Su tarptautiniais pasaulinio meno institucijų vadovais susitikęs ir naujais įspūdžiais gyvenantis bei svajonėmis apie globalią kultūros instituciją užsikrėtęs meras prabilo, kad vietoje rūmų „turėtų iškilti daugiafunkcinis kultūros centras. Tai bus ne Vilniaus ir ne Lietuvos, o mažiausiai europinės reikšmės centras, kokie veikia Niujorke, Vašingtone ar Bilbao“²⁸ (tą pačią dieną nuomonės dėl rūmų likimo A. Zuokas atsiklausė savo tinklaraščio skaitytojų²⁹). Deja, nepaisant deklaracijų, kad dabartinė VKSR būklė kone „beviltiška“, ir patikinimų, jog „pagaliau rastas valdininkams ir verslininkams priimtas sutarimas“³⁰, rūmų išpirkimo sutartis pasirodė tesanti mirazas.

LOKALINĖ PILIETINĖS VISUOMENĖS LOGIKA VEJASI GLOBALINĖ

Iš pažiūros universali neoliberaliosios plėtros logika, kurios „idealų modelį“ Vilniuje iliustravo M. Fukso vizija ir viešieji ryšiai, neišvengiamai provokuoja situacijas, kai skirtingų vietos bendruomenių santykis su globalizacijos procesams atviru galios lauku *tam tikru* metu tampa vis labiau priešiškas. Nors istorinės ir politinės aplinkybės kiekvienu atveju skiriasi, galima paminėti kai kurias globalizacijos literatūroje minimas korporacijų užmojams oponavusių miestų iniciatyvas. Pavyzdžiui, Manuelis Castellsas aprašo XX a. 9 deš. situaciją Tokijuje, kur formuojant „globalinio miesto“ įvaizdį buvo nutarta

²⁸ Julius Girdvainis, „Vilnius išpirks apleistus Sporto rūmus“, in: *Respublika*, 2006 06 13.

²⁹ „Šiandien blogo lankytojų taip pat norėčiau paklausti, ar jie tikrai laiko Vilniaus koncertų ir sporto rūmų pastatą itin vertingu, ar toje vietoje galėtų atsirasti ir modernus pasauliui pripažinimą pelniusių architektų sukurtas statinys“, Artūras Zuokas, „Valsybės turtas, profsąjungos ir neišvengiami sandėriai“, [interaktyvus], 2006 06 13, www.zuokas.lt.

³⁰ Julius Girdvainis, *op. cit.*

1997 m. rengti Pasaulio miesto mugę ir ta proga pastatyti didelį verslo kompleksą uostui anksčiau priklausiusioje teritorijoje. Tokiai radikaliam pertvarkai staiga pasipriešino vietinė politinė jėga – naujas miesto vadovas renginiui nepritarė ir „didelei bendrovių elito nuostabai atšaukė Pasaulio miesto mugę. Lokalinė pilietinės visuomenės logika vijosi globalinę tarptautinio verslo logiką ir jai priešinosi“³¹. Tam tikras urbanistinio vėjus euforijos atoslūgis, tiksliau – nuolat šalia oficialiosios retorikos rusenęs nepasitenkinimas buvo matomas ir Lietuvoje. Ne vienas žymus Lietuvos architektas ir paveldosaugininkas toli gražu neapsidžiaugė savivaldybės sandoriais su ŪBIG ar juolab globalią viziją išreiškiančia M. Fukso koncepcija. Į miesto politikų ir verslininkų užmojus kritiškai sureagavo Lietuvos architektų sąjunga (toliau – LAS) pareiškusi, jog:

panašūs objektai pradedami nuo idėjos, po to kruopščiai parenkami sklypai (Bilbao ir Sidnėje buvo net supiltos dirbtinės salos) tam, kad pastatai būtų kuo geriau ekspozuojami, kad nepaskęstų tarp aplinkinių pastatų. Po to skelbiami tarptautiniai konkursai, kur atviroje idėjų kovoje surandami geriausi sprendimai. Tačiau Vilniuje kol kas viskas eina kitu keliu: pirma investuotojas įsigyja sklypą, kuriame stovi „nepatogus“ pastatas. Nepavykus pirmam bandymui jį pašalinti, „pritempiama“ graži idėja. Ją pristato „tinkami“ žmonės, kuriems turėtų būti neįmanoma pasakyti „ne“. Aukos, kurių turime paaukoti, kaina nutyliama.³²

Nepatenkinti buvo ir pavieniai Lietuvos kūrėjai: architektas Rolandas Palekas Massimiliano Fukso koncepciją vertino kaip itin skubotą, atsiradusią neišnagrinėjus vietos galimybių ir nedemokratišką, kadangi sumanymas gimė ne viešo konkurso keliu. Architektas Audrius

Ambrašas abejojo tuo, ar projektas dera prie aplinkos ir kvestionavo sumanymo tikslingumą. Minėtus architektus citavusios architektūros leidinio *Statybų pilotas* korespondentės nuomone, „kaip ir paprastai, pristatant investicinį projektą, mėgautasi bendromis euforiškomis kalbomis ir deklaracijomis. Gilesnės konteksto analizės ar bandymo matyti miestą ir už Sklypo ribų nebuvo“³³.

Būsimais pokyčiais nebuvo patenkintos kitos visuomeninės organizacijos bei piliečių grupės, kurios, mero prašymu, pateikė savo nuomonę apie projektą. Surengtas pasitarimas ir LR kultūros ministerijoje. Čia pasisakęs Valstybinės kultūros paveldo komisijos pirmininkas Jonas Glemža teigė, jog „tai, ką mes liepą tik iš žiniasklaidos sužinojome apie Fukso projektą – akibrokštas, akivaždus nesiskaitymas nei su įstatymais, nei su istoriniu paveldu“³⁴. Panašios nuomonės buvo ir laikinai einantis KPD direktoriaus pareigas Algimantas Degutis, pastebėjęs, jog jokia paveldo institucija neišdavė naujų sąlygų rūmų vietoje pradėti naujas statybas. Anot jo:

reikia sugriežtinti projektus derinančių tarnautojų atsakomybę, kad to neįvyktų. Departamentas nepritaria Fukso vizijai ir aukštybinių pastatų statybai aplink Sporto rūmus. Gal Vilniaus savivaldybėje jau padėti parašai ir ims dygti pastatai? Lietuvai dėl to tektų aiškintis UNESCO Pasaulio paveldo komitetui.³⁵

Nepraėjus nė mėnesiui po 2006 birželio 8 d. savivaldybės pareiškimo, jog aukščiau minėtasis miesto susitarimas su verslininkais yra „pirmas atvejis, kai tokios apimties objektas yra išperkamas iš privataus savininko tam, kad būtų panaudotas kultūrinei-rekreacinei paskirčiai“³⁶, ir žiniasklaidoje pasirodžiusių optimistinių skelbimų, jog „aistras kurstę rūmai išnyks nuo žemės paviršiaus“³⁷, savivaldybei ir VKSR savininkams netikėtą

³¹ Manuel Castells, *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra*, t. 1: *Tinklaveikos visuomenės raida*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005, p. 417.

³² „Lietuvos architektų sąjungos Vilniaus skyriaus valdybos pozicija dėl Sporto rūmų komplekso ateities“, [interaktyvus], 2005 07 21, [žiūrėta 2016-03-29], www.arch.lt.

³³ Rūta Leitanaitė, *op. cit.*

³⁴ Danutė Ramoškevičiūtė, „Paveldo saugotojai prieš Fukso projektą“, in: *Lietuvos žinios*, 2005 09 19.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ „Sostinės savivaldybės taryba nutarė“.

³⁷ Vilius Mackonis, „Aistras kurstę rūmai išnyks nuo žemės paviršiaus“, in: *Lietuvos rytas*, 2006 06 13.

staigmeną pateikė KPD Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba. 2006 m. liepos 4 d. jos sprendimu rūmai buvo įrašyti į Kultūros vertybių registrą – tokiu būdu rūmus buvo uždrausta griauti, jiems pasiūlytas regioninės reikšmės paminklo statusas. Vertinimo taryba nustatė istorinę ir architektūrinę pastato reikšmę, o žiniasklaidoje vėliau ne sykį buvo linksnuojamos ir tarybos įvardytos šią reikšmę įrodančios statinio savybės. Kaip teigė departamento atstovė, „rūmų konstrukcijos yra unikalios, pripažintos išradimu. Ekspertai jų architektūrą priskiria brutalizmo stiliui“, pabrėžta, kad rūmų reikšmę padidino visai šaliai svarbūs įvykiai:

1988 metų spalio 22–23 dienomis Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose įvyko Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. 1991 metais sausio 14–16 dienomis visuomenė čia atsisveikino su Lietuvos laisvės kovotojais.³⁸

Sprendimas išsaugoti pastatą įtraukiant jį į registrą iš tiesų tapo nemaloniu akibrokštu miesto valdžiai ir verslininkams. Todėl, panašiai kaip ir vietinių architektų neigiamos reakcijos į M. Fukso projektą atveju, globalios vizijos šalininkai KPD tarybos sprendimą išsyk įvertino kaip vienašališką, skubotą ir nemotyvuotą. Pasak taip teigusio Vilniaus mero pavaduotojo Vito Karčiausko, „sprendimas įpareigoja saugoti pastatą, tačiau visiškai neaišku, kaip tai padaryti, ar šis pastatas yra to vertas ir kas prisiims atsakomybę už pastato saugojimą“³⁹. Neva savivaldybė tokiu būdu „spaudžiama į kampą“ ir yra priversta „persvarstyti ketinimus išpirkti pastatą iš privačių savininkų ir pritaikyti miesto visuomenės reikmėms“. Pasipiktinęs V. Karčiauskas teigė, jog KPD tarybos sprendimas galimai priimtas netgi sąmoningai norint sutrukdyti miestui plėtoti „savitumą ir tarptautinį įvaizdį“, todėl paveldosaugininkas užsiminė ir apie šantažą, visuomenei nepalankių sąlygų kūrimą. Kaip ir kitų viešų

³⁸ Vilius Mackonis, „Paveldosaugininkai sukrucho gelbėti Sporto rūmus“, in: *Sostinė*, 2006 07 05.

³⁹ „Sprendimas dėl Kultūros ir sporto rūmų skubotas ir vienašališkas“, [interaktyvus], 2006 07 06, www.vilnius.lt.

ekspertinių pasisakymų atvejais, viešo intereso samprata diskusijų dalyvių pasisakymuose gerokai skyrėsi. Pavyzdžiui, „labai prastos“ būklės statinio griovimą V. Karčiausias paradoksaliai traktavo kaip „savivaldybės ketinimą išsaugoti rūmus visuomenės reikmėms“, tuo tarpu savivaldybei atsitraukus nuo projekto, mero pavaduotojo nuomone, „sudaroma galimybė turto savininkams siekti įgyvendinti anksčiau patvirtintą detalų planą, kuriuo numatyta tūkstančiai kvadratinų metrų prekybos ir kitokių komercinių objektų statybai“⁴⁰.

2006 m. rugpjūčio 17 d. ŪBIG apskundė KPD sprendimą Vilniaus apygardos administraciniam teismui, o žiniasklaidoje buvo pradėtos eskaluoti ir verslininkų užsakytos nepalankios ekspertų nuomonės apie „sovietinę griuveną“. Įvairūs neigiami ir pajuokiantys epitetai pasitelkti siekiant sumenkinti KPD tarybos neva „netinkamai“ ir „neteisetai“ nustatytas istorines vertes. Siekdami pristatyti rūmus kaip nevertingus, ieškovai savo skunde rėmėsi prof. hab. dr. Jurgio Bučo nuomone, ji vėliau ne sykį kartota viešojoje erdvėje. Atpasakojant verslininkų skundo turinį žiniasklaidoje teigta, jog VKSR atveju statinys niekaip neilustruoja Lietuvos architektūros istorijos, be to, KPD taryboje kažkodėl:

nebuvo vertinti ir neįveikė atrankos procedūrų tokie objektai kaip greta Vilniaus koncertų ir sporto rūmų buvęs Žalgirio stadiono baseinas, „Lietuvos“ kino teatras bei Vingio parko estrada. Skundo pabaigoje rašoma, kad Sporto rūmai kultūros vertybe buvo pripažinti ne dėl jų architektūros bei istorinių savybių reikšmingumo, bet iš konjunktūrinės inercijos – įvardijant vertingu bet kokį gremėzdišką ir netobulą, tačiau esą sovietmečio pasiekimų didybę atspindintį statinį.⁴¹

Tuo tarpu Lietuvos architektūros žurnale (netrukus ir straipsnį perspausdinusioje popularioje žiniasklaidoje) akcentuota, jog pačiam M. Fuksiui rūmai visai nerūpi, todėl jis kaitalioja savo nuomonę apie sovietmečio paveldą priklausomai nuo politinių vėjų krypties. Po KPD

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Rimantė Kulvinskytė, *op. cit.*

tarybos sprendimo ir prasidėjusių teisminių procesų projekto ateitimi nebeatrodė užtikrinti ir investuotojai (vienas jų – bendrovė „Hanner“ – tuo metu jau buvo dingęs). Nedaug ką žiniasklaidai galėjo pasakyti ir savivaldybės įmonės „Vilniaus planas“ vyriausiasis architektas aukščiau minėtas M. Pakalnis, siūlęs permąstyti tiek VKSR griovimo, tiek ir išsaugojimo variantus. Viena vertus, jis užsiminė, jog M. Fukso projektas gali būti siejamas su „pasaulinio muziejaus tinklo atėjimu į Lietuvą“, kita vertus, čia pat nuogaštavo, jog privačios bendrovės pateikta M. Fukso vizija nėra tinkama aukštingumo požiūriu, ir teigė, jog birželį tarp savivaldybės ir ŪBIG pasirašytos sutarties įsipareigojimai kol kas nėra vykdomi dėl objektyvių priežasčių, kadangi reikia nustatyti šioje vietoje buvusių žydų kapinių ribas. Meras A. Zuokas tokioje teisiniu požiūriu neaiškioje situacijoje laukė palankaus teismų sprendimo ir manevravo tarp galimų variantų. Vardan naujo pasaulinio Guggenheimo ženklą atėjimo į Lietuvą jis derėjosi ne tik su VKSR savininkais, bet ir su tarptautinio muziejaus atstovais, o skirtingais žiniasklaidos kanalais tuo pat metu buvo reklamuojamas Ermitažo-Guggenheimo muziejus VKSR vietoje.

Kitų metų pavasarį buvo paleista ir nauja viešųjų ryšių antis – 2007 m. kovo 29 d. Vilniaus savivaldybei ir ŪBIG pasirašius VKSR pirkimo-pardavimo sutartį, žiniasklaida deklaravo, jog „Vilniaus koncertų ir sporto rūmai vėl priklauso miestui“ ir pakartojo 2006 m. birželio 8 d. skambėjusį euforinį teiginį, jog ši sutartis yra „pirmas atvejis, kai tokios apimties objektas yra išperkamas iš privataus savininko tam, kad būtų panaudotas kultūrinei-rekreacinei paskirčiai“⁴². Deja, po 2007 m. vasario 25 d. vykusių savivaldos rinkimų (Vilniaus meru 2007 m. balandžio 16 d. išrinktas Tvarkos ir teisingumo partijos atstovas Juozas Imbrasas) politinės aplinkybės gerokai pakito. Savo ruožtu, Vilniaus apygardos administracinis teismas 2007 m. kovo 15 d. atmetė ŪBIG skundą ir neleido išbraukti statinio iš Kultūros vertybių registro⁴³. Ir nors 2007 m. balandžio 25 d. žiniasklaidos

antraštė dar skelbė, jog „buvęs meras nelaidoja drąsių idėjų“, tapo pakankamai akivaizdu, jog eksmero A. Zuoko intensyviai propaguojamas globalus muziejus VKSR teritorijoje greičiausiai neiškils, nepaisant buvusios kadencijos Vilniaus tarybos priimtų sprendimų (vis dar tikintis palankaus teismų sprendimo). Netrukus naujoji savivaldybės valdžia jau nedviprasmiškai nutarė saugoti VKSR „kaip architektūrinę vertybę ateinančioms kartoms“ ir pareiškė, jog „rūmuose planuojama įrengti šiuolaikišką tūkstantmečio koncertų salę“. O Ermitažo-Guggenheimo muziejaus ateitis susieta su teritorija prie Baltojo tilto⁴⁴. Dar daugiau neaiškumo įnešė ir derybos dėl platesnės rajono teritorijos ribų, mat vis labiau įsisiūbavus aršioms ginčams dėl netoliese buvusių žydų kapinių, tarptautiniai debatai įtraukė netgi šalies vyriausybę. Reikšmingų interesų grupių nuomonės dėl VKSR ateities gana akivaizdžiai skyrėsi. O su M. Fukso vardu sietas užmojis keliavo užmarštin.

2007 m. rudenį LAS kartu su ŪBIG paskelbė konkursą urbanistiniams-architektūriniais pasiūlymams teikti VKSR teritorijoje. 2008 vasarą tuose pačiuose rūmuose visuomenei pristatyta statinio renovacijos į Nacionalinį kongresų centrą galimybių studija (konkursą laimėjo architekto Sigitos Kuncevičiaus firmos projektas). Taigi netrukus sulaukėme ir naujos euforijos bangos dėl tariamo rūmų „prisikėlimo“. Kita vertus, pretendentų į ribotas vyriausybės skirstomas ES lėšas buvo gana daug, todėl skirtingų objektų savininkai kovojo tarpusavyje, norėdami užsitikrinti finansavimą. Politinio „užnugario“ paieškas bei skirtingų interesų grupių tarpusavio konfrontacijas atspindėjo ir žiniasklaida, kurioje minėti nedviprasmiški politinės įtakos svertai priimant sprendimus dėl finansuojamų objektų. 2009 m. rugsėjį buvo patvirtintas „Vilnius Baltic Center“ projekto teritorijos detalusis planas, o rūmų valdytojams palankiose žiniasklaidos priemonėse toliau kalbėta apie „europinio miesto“ poreikius, svarstyta apie naują Lietuvos sostinės tapatumą, teigta, jog „europinio masto kultūriniais

⁴² „Vilniaus koncertų ir sporto rūmai vėl priklauso miestui“, [interaktyvus], 2007 03 29, [žiūrėta 2011-12-15], www.alfa.lt.

⁴³ <http://www.delfi.lt/verslas/verslas/vilniaus-sporto-rumu->

[vietoje-dangoraiziai-neiskils.d?id=12515262_](http://www.delfi.lt/verslas/verslas/vilniaus-sporto-rumu-vietoje-dangoraiziai-neiskils.d?id=12515262_)

⁴⁴ Evaldas Utyra, „Vilnius išsaugos Sporto rūmus, šalia Baltojo tilto bus muziejus“, [interaktyvus], 2007 05 11, www.delfi.lt.

renginiams, politikos ir ekonomikos forumams tinkamų patalpų neturintis Vilnius ir Lietuvos valstybė“ pagaliau privalo įkurti rimtą kongresų centrą, atitinkantį tam tikrus europinius standartus⁴⁵.

Deja, 2013 m. ŪBIG bankrutavo. Tuo metu miesto bendruomenė iš naujo susidomėjo savininko netekusiais rūmais, žiniasklaidoje publikuoti individualūs su VKSR susiję prisiminimai⁴⁶. Vėl pradėta svarstyti apie būsimąją statinio visuomeninę funkciją. Inicijavos paveldo objekte įkurti tarptautinius standartus atitinkantį kongresų centrą galiausiai ėmėsi valstybė, 2015 m. pasiryžusi iš bankroto administratoriaus išpirkti statinį ir pritaikyti jį visuomenės reikmėms. Taigi vyriausybės pastangos konvertuoti paveldo statusą turinčius VKSR į šiuolaikišką kongresų erdvę ženklina ir naujojo urbanistinio vėjaus etapo pradžią. Šios vėjaus bangos pabaigą prognozuoti kol kas sunku (jei atsižvelgsime į ankstesnių planų ir pažadų rezultatus). 2015 m. gegužės mėnesį visuomenei pristatyto VKSR galimai įsikursiančio kongresų centro⁴⁷ ateitis privataus ir viešojo sektorių finansinio įsitraukimo į projektą požiūriu nėra aiški. Juk vieša retorika, kai savivaldybė (pastaruoju metu vyriausybė) optimistiškai kalba apie statinio išpirkimą piliečių reikmėms ir viešojo ir privataus sektorių tolesnio bendradarbiavimo modelį, tęsiasi ilgiau nei dešimtmetį. Tačiau kol kas su realiais statybų ir konversijos procesais tai turi mažai ką bendro.

⁴⁵ Tomas Čyvas, „Interesų rūmai“, [interaktyvus], 2009 11 09, www.balsas.lt.

⁴⁶ Artūras Jančys, „Nutriušę Sporto rūmai laukia varžytynių plaktuko“, [interaktyvus], 2013 03 16, www.lrytas.lt.

⁴⁷ Žiniasklaidoje skelbta, jog VKSR planuojama rekonstruoti į naują „tarptautinio lygio konferencijų centrą, projekto vertė – 19,7 mln. eurų“, *Statybų naujienos*, [interaktyvus], http://www.statybunaujienos.lt/naujiena/Planuojama-Vilniaus-koncertu-ir-sporto-rumu-rekonstrukcija-Projekto-verte-19-7-mln-euru/4263_

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Naujojo tūkstantmečio pradžios politinės ir ekonominės aplinkybės veikė europinės integracijos procese dalyvaujančią Lietuvos sostinę. Tai atsispindėjo savivaldybės planuose steigti DKC ir / arba kongresų centrą artėjantiems svarbioms progoms – nacionaliniams jubiliejams ir tarptautiniams ES susitikimams. Savo ruožtu, buvusią epochą neretai simbolizuojančius senuosius statinius siekta arba nugriauti (tokiu būdu atlaisvinant prestižines sostinės vietas naujoms statyboms), arba sutvarkyti ir pritaikyti naujoms visuomenės reikmėms. Svarbiu posovietinės urbanistikos žaidėju tapo ir sparčiai augančios komercinės statybų vystančios privačios bendrovės, tapintos su miesto modernizacija. Deja, „privatininko“, natūraliai „atgaivinančio miestą“, idealusis modelis kasdienybėje reiškėsi kaip ne visada švarūs (ir su miesto „prisikėlimu“ dažnai mažai ką bendro turintys) posovietinės *prichvatizacijos* žaidimai. Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo idėja konkrečiu atveju virto paprasčiausia spekuliacija nekilnojamojo turto, kai pigiai įsigijus statinį po kurio laiko pelnas gaunamas ne dėl investicijų, bet tik iš išaugusios apleisto statinio teritorijos kainos rinkoje. Verslininkai siekė aplink (būsimąjį Nacionalinį) Žalgirio stadioną vykdyti greitą pilną nešančias statybas, į aplinkinių plotų įsisavinimą buvo orientuota ir M. Fukso vizija. Deja, lokalinis kultūrinis kontekstas savivaldybės ir verslininkų sumanymuose buvo ignoruotas. Ir nors komercinei idėjai pritarė kai kurios lobistinės organizacijos, „globaliam“ sumanymui pasipriešino vietinės jėgos – LAS atstovai ir architektūrinę paveldą saugančios institucijos. Posovietinio kapitalo plėtros užmojus sustabdė pilietinės visuomenės iniciatyvos, o lokalinė miesto plėtros logika nepasidavė tarptautinių finansų srautų (*a la* M. Castells) logikai. „Netikėtas“ KPD tarybos sprendimas 2006 m. įtraukti VKSR į saugomų objektų sąrašą užkardė rūmų griovėjų užmačias.

Teismų sprendimai lėmė kintantį rūmų įvaizdį viešojoje erdvėje. Pavyzdžiui, statinį siekiant pašalinti, o vėliau teismuose ginčijant KPD tarybos sprendimą, objektas vadintas apleista nevertinga griuvena. Kai teismas galutinai išaiškino, jog rūmus griauti draudžiama,

pradėta galvoti apie to paties objekto atnaujinimą ES fondų lėšomis, numatant rūmų viduje įkurdinti tarptautinius standartus atitinkantį kongresų centrą. Todėl nuo 2006 m. žiniasklaidoje intensyviau pradėtas eskaluoti VKSR kaip vertingo paveldo įvaizdis. Taigi vieni pragmatiniai aspektai lėmė, jog apie rūmus viešai kalbėta kaip apie dūlančią sovietinę atgyveną, tuo tarpu kiti pragmatiniai aspektai lėmė pozityvų požiūrį į nacionalinės brutalizmo architektūros vertes; ilgainiui netgi buvo konstatuojama, jog rūmų konstrukcijos yra „puikiai išsilaikiusios“. Po ŪBIG bankroto prasidėjusiame urbanistinio vajaus etape, kaip ir anksčiau, iškeltos svarbios artėjančios tarptautinės progos ar jubiliejai, tampantys savotiškais architektūrinių konkursų ir urbanistinio vajaus „atskaitos taškais“. Galime daryti išvadą, jog architektūros istorikams, svarstant apie modernistinio palikimo išsaugojimo būdus, tikslinga analizuoti viešos raiškos būdus ir viešųjų ryšių bei tiriamosios žurnalistikos skirtumus. Tiek viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo modelio išaukštinimas neoliberalioje politikoje, tiek ir kitos tam tikrų interesų grupių eskaluojamos sovietinės architektūros vertinimo nuostatos yra vertos tolesnio dėmesio, mat viešosios retorikos kismas įgalina kalbėti ne tik apie populiarių paveldo įvaizdį, bet ir ekspertinio vertinimo instrumentų ideologizavimą.

LITERATŪRA

- Almonaitytė-Navickienė Vaida, „Visuomeniniai XX a. modernizmo statiniai Lietuvoje: vertės problemos“, in: *Kultūros paminklai*, 2016, Nr. 20, p. 19–31.
- Castells Manuel, *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra*, t. 1: *Tinklaveikos visuomenės raida*, Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
- Drėmaitė Marija, „Moderniosios architektūros paveldas Lietuvoje: teorinis aspektas“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36 (3), p. 149–160.
- Dunn William, *Viešosios politikos analizė: Įvadas*, Vilnius: Homo Liber, 2006.
- Hackworth Jason, *The Neoliberal City: Governance, Ideology, and Development in American Urbanism*, Ithaca, NY : Cornell University Press, 2007.
- Harvey David, „From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism“, in: *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography (The Roots of Geographical Change: 1973 to the Present)*, 1989, Vol. 71 (1), p. 3–17.
- Kšivickaitė Julija, „Sovietmečio modernizmo architektūros praradimai Lietuvoje“, in: *Town Planning and Architecture*, 2008, Vol. 32 (3), p. 173–182.
- McGuigan Jim, „Neo-Liberalism, Culture and Policy“, in: *International Journal of Cultural Policy*, 2005, Vol. 11 (3), p. 229–241.
- Nekrošius Liutauras, „Sovietinių metų architektūra kaip kultūros vertybė: Vilniaus atvejis“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, 2012, Vol. 36 (1), p. 38–53.
- Neoliberal Environments: False Promises and Unnatural Consequences*, Eds. Heynen Nik et al., New York: Routledge, 2007.
- Petrulis Vaidas, „Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2006, t. 30, p. 134–142.
- Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*, Eds. Brenner Neil, Theodore Nik, Malden, MA: Blackwell, 2002.
- Trilupaitytė Skaidra, „Naujojo Vilniaus vizija posovietinėje urbanistinėje politikoje“, in: *Kultūrologija*, 2009, t. 17, p. 210–227.

THE HERITAGE OF SOVIET ARCHITECTURE
AGAINST THE BACKGROUND
OF NEW POLITICAL TENSIONS:
ON THE (DE)VALUATION OF THE VILNIUS
PALACE OF CONCERTS AND SPORTS

Skaidra Trilupaitytė

KEYWORDS: development and European integration of Vilnius, urban campaign, image of the Vilnius Palace of Concerts and Sports, multifunctional centre, public interest, cooperation of public and private sectors.

SUMMARY

Political rhetoric is becoming an important component in the process of urban cultural planning. For example, in the context of the development of the Lithuanian capital of the new millennium, like elsewhere, there were repeated calls for modernization, improvement of investment climate, attracting tourists and highly skilled specialists. All that was related to the intentions to construct (or reconstruct) large public buildings and new complexes and the need for European integration. The Vilnius municipality was planning to establish a multifunctional centre of culture for the approaching important events – celebration of national anniversaries (The Millennium Programme in 2009) and international meetings of the EU (in 2013, Lithuania had the presidency of the European Union). At the same time, there were attempts to demolish the old buildings often symbolizing the Soviet era (thus making way for new constructions on the capital's prestigious sites) or renovate and adapt them for new needs. Private companies engaged in commercial construction, identified with the city's modernization, became an important player of post-Soviet urbanism. This article is devoted to the discussion of political tensions regarding the assessment of the Vilnius Palace of Concerts and Sports (VKSR); it is shown that the analysis of argumentation can help us realize more clearly the tendencies of heritage assessment. From

2004, when the company that had acquired the larger part of the palace's stocks from the Lithuanian Trade Union Confederation sold them to a company registered in Switzerland, the fate of this architectural complex began to depend on pragmatic and ideological interests. In the beginning, there were plans to pull down the "relic from the Soviet times" and build a new modern building on that site. When in 2006 the demolition process was stopped by the efforts of the Department of Cultural Heritage, the intentions regarding that building changed. The public image of the palace changed according to the court rulings. For example, when the building was due for demolition, and later the resolution of the council of the Department of Cultural Heritage was contested in court, the object was deemed to be abandoned worthless ruins. When the court finally ruled out the demolition of the palace, plans emerged to renew this object with the help of EU funds and convert it into a congress centre corresponding to international standards. Thus from 2006 the image of VKSR as a valuable heritage object began to be escalated in the media. Today, rather than talking about the elimination of the "morally outdated" VKSR, its historical value and the ways in which the building could be adapted for future purposes are discussed. Therefore, the change of the image of cultural buildings important in the Soviet era is unavoidably affected by the pragmatic circumstances of post-Soviet privatization, though the aspect of heritage ideologization is not less important.